

**Вінницький державний педагогічний університет імені
Михайла Коцюбинського
Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду
Сьомий апеляційний адміністративний суд
Вінницький окружний адміністративний суд
Вінницький міський суд Вінницької області
Господарський суд Вінницької області
Головне управління Національної соціальної сервісної служби у
Вінницькій області
Вінницький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України
Регіональний центр з надання безоплатної вторинної
правової допомоги у Вінницькій області
Вінницький місцевий центр з надання безоплатної вторинної
правової допомоги
Відділ протидії кіберзлочинам у Вінницькій області
Департаменту кіберполіції Національної поліції України**

**ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ І
МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ»**

07 грудня 2023 року

До 75-річчя Загальної декларації прав людини

Вінниця 2024

СЕКЦІЯ 2.

НАЦІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Богомазова І. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри медичного права
Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

Інститут допоміжних репродуктивних технологій (надалі – ДРТ) в Україні є комплексним, а отже, він врегульований нормами не лише медичного права, а й інших галузей. Так, елементи правового регулювання ДРТ зустрічаються у приписах конституційного, адміністративного, цивільного, сімейного права. До складу особливих елементів цього інституту належать відносини щодо застосування ДРТ; цивільно-правові договори та інші договори, які мають спрямованість на охорону здоров'я, на реалізацію репродуктивних прав, зокрема з використанням елементів договору про надання медичних послуг; встановлення походження дітей, зокрема після смерті осіб, яким належав генетичний матеріал, шляхом застосування ДРТ; захист репродуктивних прав правовими методами [12].

Відтак, ДРТ в Україні врегульовано, зокрема наступними нормативно-правовими актами:

- 1) Конституцією України (зокрема, ст. 3, 27, 49, 51) [2];
- 2) Цивільним кодексом України (наприклад, ст. 281, 284-286, 290) [15];
- 3) Сімейним кодексом України (ст. 123) [14];
- 4) Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (ст. 48) [3];

5) Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування ДРТ в Україні» від 09.09.2013 № 787 [6], який є спеціальним стосовно правового регулювання ДРТ та регулює відносини між пацієнтами (жінками, чоловіками) та закладами охорони здоров'я, які забезпечують застосування ДРТ, та визначає механізм і умови застосування ДРТ.

Отож, станом на теперішній час відсутній спеціальний законодавчий акт, який би регулював питання застосування ДРТ. Так, деякі аспекти застосування ДРТ регулюються законодавчими актами з різних галузей права, проте конкретно ДРТ врегульовано лише на підзаконному рівні. Станом на сьогодні чинні нормативно-правові акти в Україні стосовно ДРТ загалом спрямовані на закріплення права на застосування ДРТ та регулювання медичної сторони цього питання, полишаючи юридичний аспект без належної уваги [1, с. 25]. Така ліберальність національного законодавця та регулювання настільки важливого аспекту прав людини лише на підзаконному рівні виносить застосування ДРТ за межі прийнятих в європейських країнах норм моралі та етики [4, с. 105].

Водночас, справедливо буде відзначити спроби проєктування такого закону, які час від часу здійснювались. Так, звертаємо увагу на наступні законопроекти:

- проєкт Закону про допоміжні репродуктивні технології (№ 8629 від 19.07.2018) – відкликано [8];
- проєкт Закону про допоміжні репродуктивні технології (№ 6475 від 28.12.2021) – не прийнято [7];
- проєкт Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій (№ 6475-1 від 11.01.2022) – не прийнято [9];
- проєкт Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміenne материнство (№ 6475-2 від 13.01.2022) – не прийнято [10];
- проєкт Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміenne материнство (№ 6475-д від 11.04.2023) – відхилений ВР України [11].

Автори усіх зазначених законопроектів сходяться на думці, що з огляду на достатньо високий рівень безпліддя в Україні, лікування із застосування ДРТ з кожним роком набуває обертів, на відміну від законодавства, що регламентує цю сферу, а відтак, прийняття спеціального закону, який би регулював цю сферу відносин, є надзвичайно важливим. Отож, до цього часу чинне законодавство не містить як визначення багатьох важливих термінів, що використовуються при застосуванні ДРТ, так і положень, здатних у повній мірі врегулювати настільки важливу сферу правових відносин [5].

Вважаємо за необхідне окремо виділити аспект застосування ДРТ щодо іноземців в Україні. Так, у зв'язку із популярністю України (до настання війни) серед іноземних громадян, зокрема, тих, у країнах громадянства яких ДРТ заборонені, як локації для медичного туризму з метою застосування ДРТ, необхідним є врегулювання випадків залишення дітей в Україні батьками, які відмовилися забрати новонароджених дітей, народжених у результаті застосування ДРТ.

Отож, у галузі застосування ДРТ існує об'єктивна потреба у прийнятті спеціального закону, у якому, зокрема, будуть охоплені та закріплені такі важливі аспекти, як: чітке визначення термінів та понять, що застосовуються у сфері ДРТ, умови і порядок застосування ДРТ; збереження інформації щодо застосування ДРТ як медичної таємниці та відповідальність за розголошення інформації, що стала відома медичному персоналу під час застосування ДРТ; правові аспекти донорства гамет та ембріонів, а також права й обов'язки донора; зберігання та кріоконсервація донорських гамет та ембріонів; порядок їх використання; можливості щодо вибору статі майбутньої дитини; права осіб, щодо яких застосовуються ДРТ; право розпорядження ембріонами, створеними внаслідок застосування ДРТ, а також право на зберігання і використання гамет та ембріонів; право на вибір донора та інше [1].

Варто відзначити, що основним завданням вказаного закону має бути закріплення організаційних та правових засад регулювання сфери ДРТ, а саме умови та порядку застосування ДРТ, в тому числі методом сурогатного (замінного материнства), права і обов'язки осіб, щодо яких застосовуються ДРТ, умов та порядку здійснення донації репродуктивних клітин, розпорядження репродуктивними клітинами; захисту прав та законних інтересів громадян України та іноземців при замінному материнстві.

Відтак, існуюче національне законодавство вимагає ретельної перевірки та оновлення, оскільки у сфері застосування ДРТ виникає багато не лише правових, але й морально-етичних запитань, які неможливо вирішити однозначно. Проте у всякому разі законодавство повинне стояти на захисті прав батьків та найкращих інтересів дітей. Діяльність у цьому напрямі сприятиме підвищенню правової свідомості у досліджуваній сфері серед медичних фахівців, пацієнтів та громадськості щодо застосування ДРТ та етичних аспектів, пов'язаних з ним. Відтак, з огляду на фрагментарність правового регулювання на національному рівні та відсутність спеціального закону, який би комплексно регулював особливості застосування ДРТ в Україні, у нашої держави є гостра потреба прийняття такого закону.

Спеціальний закон про застосування ДРТ в Україні має гарантувати захист прав пацієнтів та донорів, зокрема, конфіденційність і інформованість. У свою чергу, розробка прозорих та відкритих правил є ключовою для збереження довіри громадськості до ДРТ та їхньої легітимності.

Беручи до уваги викладене, неможливо не згадати сучасні виклики, спричинені воєнним станом в Україні. Так, демографічна ситуація в Україні на сьогоднішній день є вкрай складною. Свіченням цього є зростання показників смертності та зниження народжуваності. Все це пов'язано з війною, виїздом за кордон значної кількості жінок фертильного віку і критичною економічною ситуацією, а також шкідливим впливом екологічних факторів на репродуктивну

систему, що призводить до безпліддя [5]. Також необхідно зауважити, що до початку повномасштабної війни репродуктивна медицина в Україні характеризувалася значним розвитком, а українські клініки мали значний попит серед іноземців. Така ситуація пов'язана не лише з відносно низькою вартістю ДРТ в Україні, а й з тим, що українським закладам охорони здоров'я на законодавчому рівні дозволено застосовувати різні методи репродуктивної медицини, у тому числі сурогатне материнство та використання донорських ооцитів [13].

Отже, значення правового регулювання ДРТ в Україні на рівні закону важко переоцінити, оскільки воно впливає на безпеку, ефективність, етичні стандарти і права всіх учасників цього процесу, сприяє збалансованому підходу до інтересів кожної окремої людини та суспільства та відповідає сучасним викликам у галузі репродуктивного здоров'я та сімейного планування.

Список використаних джерел:

1. Бельо Л.Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку правового регулювання використання допоміжних репродуктивних технологій. Прикарпатський юридичний вісник, випуск 2 (31), 2020. С. 23-27.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#n372>
4. Покальчук О. Право на сурогатне материнство одностатевих партнерств. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2020. № 2. С. 101–107.
5. Пояснювальна записка до проєкту Закону України про допоміжні репродуктивні технології № 8629 від 19.07.2018. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH6NP00A?an=5>

6. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Наказ МОЗ України № 787 від 09.09.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>
7. Проект Закону про допоміжні репродуктивні технології № 6475 від 28.12.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73524
8. Проект Закону про допоміжні репродуктивні технології № 8629 від 19.07.2018. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64477
9. Проект Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій № 6475-1 від 11.01.2022. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73571
10. Проект Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство № 6475-2 від 13.01.2022. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73585
11. Проект Закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство № 6475-д від 11.04.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41737>
12. Пугач Д.О. Сучасний стан правового регулювання допоміжних репродуктивних технологій. Прикарпатський юридичний вісник. 2015. № 3(9). С. 26–29.
13. Репродуктивна медицина і репродуктивні технології. URL: <https://alt.ua/blog/reproduktivna-meditsina-i-reproduktivni-tehnologiyi>
14. Сімейний кодекс України : Закон від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
15. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>